

SA's Leading Past Year

Exam Paper Portal

You have Downloaded, yet Another Great Resource to assist you with your Studies 😊

Thank You for Supporting SA Exam Papers

Your Leading Past Year Exam Paper Resource Portal

Visit us @ www.saexampapers.co.za

**SA EXAM
PAPERS**
SA EXAM
PAPERS

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI YA 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U THOMA (FAL)

BAMMBIRI LA VHUVHILI (P2)

LARA 2023

MARAGA: 70

TSHIFHINGA: Awara 2^{1/2}

Bammbiri ili li na masiatari a 20.

NDAELA NA MAFHUNGOTHANGELI

1. Vhalani siatari heli nga vhuronwane ni sa athu u fhindula mbudziso.
2. Ni SONGO lingedza u vhala bammbiri lothe. Tolani Thebulu ya Zwi re Ngomu kha siatari li tevhelaho ni swaye nomboro dzo disendekaho kha bugu dze na guda iwaha uno. Vhalani mbudziso idzo ni koneha u nanga dzine na tama u fhindula.

3. Bammbiri heli lo vhumbwa nga KHETHEKANYO NNA:

KHETHEKANYO YA A: Nganea (35)

KHETHEKANYO YA B: Dirama (35)

KHETHEKANYO YA C: Nganeapfufhi (35)

KHETHEKANYO YA D: Vhurendi (35)

4. Fhindulani MBUDZISO MBILI dzo fhelela u bva kha khethekanyo MBILI DZINWE na DZINWE.

KHETHEKANYO YA A: NGANEA

Fhindulani mbudziso MBILI kha nganea ye na guda.

KHETHEKANYO YA B: DIRAMA

Fhindulani mbudziso DZOTHE kha dirama ye na guda.

KHETHEKANYO YA C: NGANEAPFUFHI

Fhindulani mbudziso DZOTHE kha nganeapfufhi dze na nwa.

KHETHEKANYO YA D: VHURENDI

Fhindulani mbudziso DZOTHE kha zwirendo zwe na nwa.

5. Thomani khethekanyo INWE na INWE kha siatari LISWA.
6. Shumisani mutevhe wa u sedzulusa uri u ni thuse.
7. Tevhedzani ndaela dzo iwawaho mathomoni a KHETHEKANYO INWE na INWE nga vhuronwane.
8. Nomborani phindulo dzanu kokotolo sa zwe mbudziso dza nomboriswa zwone kha bammbiri la mbudziso.
9. Ndangatshifhinga yo anganyiwaho: Shumisani minetse i re henefha kha 75 kha KHETHEKANYO INWE na INWE.
10. Nwalani nga vhudele nahone zwi no vhone.

ZWI RE NGOMU

Siatari ili li do thusa vhalingiwa kha u nanga mbudziso dzine vha todou dzi fhindula vha songo vhuya vha vhala bambiri lothe.

KHETHEKANYO YA A: NGANEA		
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha nganea ye na guda.		
NOMBORO YA MBUDZISO	MARAGA	SIATARI
1. <i>U tshila ndi u vhona</i>	35	5
2. <i>Ho dina one</i>	35	8
KHETHEKANYO YA B: DIRAMA		
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha dirama ye na guda.		
3. <i>Findinkodo</i>	35	11
KHETHEKANYO YA C: NGANEAPFUFHI		
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha nganeapfufhi dze na newa.		
4.1 'Ai! Ndi mini?'	17	15
NA		
4.2 'Wo mu nonela'	18	16
KHETHEKANYO YA D: VHURENDI		
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha zwirendo zwe na newa.		
5.1 'O tuwa nazwo'	18	18
NA		
5.2 'Mbonzhe dza vhubva'	17	20

MUTEVHE WA U SEDZULUSA

Itani luswayo kha khethekanyo dze na fhindula dzone.

KHETHEKANYO	MBUDZISO	MBUDZISO DZI TEAHO U FHINDULWA	LUSWAYO √
A: Nganea	1-2	1	
B: Dirama	3	1	
C: Nganeapfufhi	4.1 + 4.2	2	
D: Vhurendi	5.1 + 5.2	2	
<p>PFESANI: Ivhani na vhuṭanzi uri no fhindula mbudziso u bva kha khethekanyo MBILI fhedzi.</p>			

KHETHEKANYO YA A: NGANEA

Kha khethekanyo iyi, mbudziso dzo vhudziswa dzi tshi bva kha NGANEA dzi tevhelaho:

- *U TSHILA NDI U VHONA* – RN Maḁadzhe
- *HO DINA ONE* – S Mbedzi

Fhindulani mbudziso DZOTHE dzo ḁisendekaho kha nganea ye na guda.

MBUDZISO 1: U TSHILA NDI U VHONA – RN Maḁadzhe

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha nganea ye na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yaḁu vhu ḁo langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

DZHIELANI NZHELE HEZWI: Fhindulani mbudziso dzo vhudziswaho dzi no bva kha mafhungo a bugu e na ḁewa, MBUDZISO 1.1 na MBUDZISO 1.2.

1.1 TSHIBVELEDZWA TSHA A

Musi Maria a tshi tou dzhena ofisini ya Mpho, muḁwe muḁhannga ane a pfi Nḁaḁiso, ndi musu o mu sala murahu. Nḁaḁiso o mangadzwa nga u vhona Maria a tshi dzhena ofisini ya Mpho. Tshe a shuma miḁwaha miraru hafha vhuongeloni ha Vuvha, o vha a sa athu vhona Maria e ofisini ya Mpho.

Mbilu ya Mashudu, muḁhannga wa Maria, yone yo vha i siho vhudzuloni, 5
na mushumo wa u lugisela mafhungo a gurannḁa, o vha a tshi sokou itavho
nge a vha e mushumoni. Muhumbulo wawe u mu vhudza izwi na zwiḁa nga
ha Maria. Zwino ho no fhela vhege mbili dzoḁthe, a sa athu u vhonana na
Maria. Maria wa hone hu nga o vha a tshi khou mu sanda. Ndi ngani nga
ḁavhuraru o hana u ḁanganedza luḁingo lu bvaho ha Mashudu? Ndi ngani 10
ḁia ḁuvha nga Mugivhela Maria a songo ḁanganedza Mashudu nga zwannḁa
zviwhili ngei ḁuni yawe? Izwi a zwi khou amba maḁwe mafhungo?
Mashudu a dovha a ḁikhuthadza nga u ri: 'Vhasidzana ndi vhatu vha
mbilwana, ḁaḁwe u ḁo vhuisa mbilu, ḁa dovha ḁa vha ḁa maladze.'
'Izwi Ndi Maria naa?' Muambi ndi Mpho. 15
'Ee, ndi nḁe.' 'Zwino ndi nga ni thusa nga mini?' Muvhudzisi ndi Mpho.

1.1.1 Ndi nnyi we a sala Maria murahu musu a tshi khou dzhena ofisini
ya Mpho? (1)

1.1.2 Mashudu o vha a tshi shuma mini u ya nga mafhungo a re afho
nḁha? (1)

- 1.1.3 Kha nganea iyi ndi ngani Mpho o vha a si tsha londa mufumakadzi wawe? (2)
- 1.1.4 Ndi tshini tsho pandelisaho Mpho mushumoni? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 1.1.5 Muhumbulo wa Mashudu wa u funana na Phophi ndi ufhio? (2)
- 1.1.6 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo nekedzwaho.
Maria o vha a tshi shuma vhuongeloni ha ...
- A Madikitani.
B Soweto.
C Vuvha.
D Tshikhudini. (1)
- 1.1.7 Talutshedzani zwo bvelelaho kha thasululo ya nganea iyi. (2)
- 1.1.8 Kutshilele kwa vhaanewa vha nganea iyi ku a tendisea naa ro sedza vhudifari havho? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 1.1.9 Vhudifari ha Maria kha nganea iyi vhu a ni fusha naa? Tikedzani nga mbuno MBILI. (2)
- 1.1.10 Ni vhona nyito ya Dzwaini na Dugudzha ya u funesa tshelede yo tea naa? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)

NA

1.2 TSHIBVELEDZWA TSHA B

Musi Mpho e hayani, na TV o vha a si tsha lavhelesa; bodelo la burandi lo vha li lone khonani yawe khulwane. Muthada ya vha i tshi ri u fhedza lithihi, ya dovha liṅwe. Zwezwi o dzula nga u rali, tshawe ho vha hu u tanganyisa mbalo dza muyani. Mufumakadzi wawe o vha a sa vhuyi a bva mulomo nga hazwo. Ene o vha a tshi shuma mishumo yawe o difhumulela. 5
Zwenezwi Mpho o ima henefho munangoni a mbo di ri, 'Phophi, matshelo nga madekwana a thi nga do kona u vhuya nga u tavhanya. Ndi do vha ndi tshi khou shuma vhusiku.'

Phophi a hu na tshe a amba. O sokou tenda nga thoho. Fhedzi, yone mbilu yo vha i tshi khou swa i tshi tou tokotoko. Mafhungo aya a Mpho o vha a 10
tshi vho thoma u akhamadza Phophi.

Lavhutanu liṅwe na liṅwe Mpho u mbo di ri ha nga do vhuya nga mushumo, kana u khou ya u dalela khonani dzawe. Phophi o pfa izwi zwi zwiṅwevho. Kani luimbo lu vho thoma? Zwi re hone zwi hone.

Mpho o ri u bva hayani, a mbo di livha ngei nduni ya Maria. Goloi ine a 15 khou tshimbila ngayo ya BMW i vhonele i tshi tou penya sa dzinga. Muzika une wa khou lidzwa u tou vha 'matombo'. Tshiwe tshifhinga u ita na u tshinisa thoho nga wone muzika, musi u tshi khou mutakadza.

- 1.2.1 Muthada hu khou ambiwa nnyi mafhungoni aya? (1)
- 1.2.2 Mafhungo e na vhala a khou bvelela ngafhi? (1)
- 1.2.3 Mpho o olwa sa muthu-de no sedza mafhungo a re afho ntha? (2)
- 1.2.4 Mafhungo a re afho ntha a tana tshipida tshifhio tsha puloto? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 1.2.5 Khudano yo vhaho hone vhukati ha Dzwaini na Dugudzha ndi ya lushaka-de? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 1.2.6 Thero ya nganea iyi ndi ifhio? (2)
- 1.2.7 Kutshilele kwa Mpho kha nganea iyi kwo bvedza masiandaitwa afhio kha mushumo wawe? (2)
- 1.2.8 Ni vhona zwe Mpho a ita musi a tshi vhulaisa Mashudu zwo vha zwo tea naa? Ndi ngani ni tshi ralo. (2)
- 1.2.9 Ni a pfela vhutungu Mpho kha zwe a rwiwa nga Mashudu ngei nduni ya Maria? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 1.2.10 U ya nga kuvhonele kwaṅu ni vhona kutshilele kwa Mpho sa munna wa muḍi ku tshi tendisea naa? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)

[35]

MBUDZISO 2: HO DINA ONE – S Mbedzi

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha nganea ye na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yanu vhu do langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

DZHIELANI NZHELE HEZWI: Fhindulani mbudziso dzo vhudziswaho dzi no bva kha mafhungo a bugu ye na newa, MBUDZISO 2.1 na MBUDZISO 2.2.

2.1 TSHIBVELEDZWA TSHA C

Osbon o ri u swika a ima phanda ha avha vhavhili. 'Hupfi ndi lifhio fhungo la hone?'

'A thi ri 2010 yo fhira, inwi ri vhudzeni thama yanga, yo ni fara hani?' O ri u ralo Musuku a kweta thoho o sedza fhasi.

'Mashika a nwaha ndi eneo. U fhirwa nga minwaha yothe yo fhiraho. 5
I ngafhi mishumo ye magalaha a ri i do vha hone? Thumbu i khou ita uri hu vha na zwilonda milomoni ya vhanani.' O ri u ralo Osbon a peta zwanda a zwi vhea kha khana. Musuku o tou fa nga maseo he a fhedza nga u rwa gona lawe nga tshanda tsha u la.

'Khezwi u tshi nga wo ni sinyusa nwaha wa 2010?' U khou ralo Musuku a 10
tshi khou bvela phanda na u sea.

'Khamusi arali hu tshe na Vho Mandela, havhala vho vha vha tshi divha na u pfesesa vhuyo havho. U bva nga nwaha wa gidimbili thanu, zwithu zwo no sokou shanduka. A ni ambi uri ine ro pfuma vhukuma ngeno vathu vha tshi khou ditongisa nga zwibveledzwa zwa maawe mashango. Fhano vha 15
tou nambatedza tshiphugathalu ntha ha tsha hanengeo, ndi mini zwezwo.' U khou ralo Osbon a tshi sumbedza na nga zwanda thovhela.

- 2.1.1 Nwaha une wa pfi ndi mashika ndi ufhio? (1)
- 2.1.2 Osborn o sinyuswa nga mini kha mafhungo a re afho ntha? (2)
- 2.1.3 Kha nganea iyi ndi ngani Ngeletshedzo o rengisa mabindu othe? (2)
- 2.1.4 Ndi kutshilele kufhio kwa Ngeletshedzo kwe kwa ita uri a si kone u shumisana na vhashumi vhawe? (2)
- 2.1.5 Talutshedzani zwo bvelelaho kha thasululo ya nganea iyi. (2)

- 2.1.6 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo ñekedzwaho.
Kha nganea iyi Vho Gwede hu khou ambiwa ...
A Osborn.
B Ngeletshedzo.
C Musuku.
D Bra Zakes. (1)
- 2.1.7 Muhumbulo wa Veronica wa u funana na Ngeletshedzo ndi ufhio? (2)
- 2.1.8 Kutshilele kwa vhaanewa vha nganea iyi ku a tendisea naa ro sedza vhudifari havho? Tikedzani phindulo yañu. (2)
- 2.1.9 Ndi zwifhio zwe na guda kha kutshilele kwa Ngeletshedzo? Tikedzani nga mbuno MBILI. (2)
- 2.1.10 U ya nga kuvhonele kwanu ndi zwifhio zwe Ngeletshedzo a vha o tea o ita zwine zwa ðo muthusa vhutshiloni. (2)

NA

2.2 TSHIBVELEDZWA TSHA D

O ri a tshi swika a wana uri Musuku u hone hayani. U swika a ima mutani a sa tse goloini. Zwo konðela Musuku u ðavhanya u zwi pfesesa na u zwi ðanganedza uri maño awe a khou mu sumbedza zwone. O fhedza o tou takuwa a livha he Hummer ya ima hone. A tshi swika a sokou añama mulomo o akhamala. Ngeletshedzo o mbo ði tsa a tshi khou tou ðihwala 5
vhukuma.

'Vha ri mini mutshutshisi?' U khou ralo Ngeletshedzo a tshi khou ya kha Musuku we a vha o no sokou añama mulomo ngeno o sokou ima sa pala ya mudagasi.

'Dzhenani hafha Ngeletshedzo.' U khou ralo Musuku a tshi khou isa 10
tshanda uri a mu khade. Hezwi a tshi khou isa tshanda, maño o vha o ði zwindolola Hummer H2.

'Ni khou toñou mmbudza mini, a thi ri ndo ni vhudza uri luno ndi lwanzhe. Ni ðo luga Musuku.' U khou ralo Ngeletshedzo vha tshi khou khadana.

'Hei goloi i a vhidza, ngoho ndo ni shavha ñe. Uri mukalaha vho vha vho 15
kuvhanganya.'

Lwanzhe ndi luno Musuku, na sa zwi tenda ñamusi a ni tsha ðo dovha. Kheyo Amula, i khou kwashekanya thongwana dzothe dza Tshikhudini.' O ri u ralo a ima o i sedza ngeno o peta zwanda a zwi vhea hafha kha khana. 20

- 2.2.1 Mutshutshisi hu khou ambiwa nnyi mafhungoni aya? (1)
- 2.2.2 Mafhungo e na vhala a khou bvelela ngafhi? (1)
- 2.2.3 Ngeletshedzo o olwa sa muthu-de no sedza mafhungo a re afho ntha? (1)
- 2.2.4 Mafhungo a re afho ntha a tana tshipida tshifhio tsha puloto? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 2.2.5 Ndi khudano ya lushaka-de ye ya vha hone vhukati ha Ngeletshedzo, Vho Maboho na Vho Nyamasindi? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 2.2.6 Thero ya nganea iyi ndi ifhio? (2)
- 2.2.7 Kutshilele kwa Ngeletshedzo kwo bveledza masiandaitwa afhio kha mabindu e a vha e fhasi hawe? (2)
- 2.2.8 Ni vhona zwe Ngeletshedzo a ita musi a tshi hana mushumo we a fhiwa nga Osborn na Musuku zwo vha zwo tea naa? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)
- 2.2.9 Ni a pfela Ngeletshedzo vhutungu kha zwe Veronica a mu ita? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 2.2.10 U ya nga kuvhonele kwaṅu ndi zwifhio zwe Ngeletshedzo a vha o tea o ita zwa muthusa vhutshiloni hawe. (2)
- [35]

ṰHANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 35

KHETHEKANYO YA B: DIRAMA

Fhindulani mbudziso DZOTHE kha idzo dzi re afho fhasi dzo disendekaho kha dirama ye na guda.

MBUDZISO 3: FINDINKODO – TT Mudau

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha dirama ye na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yanu vhu do langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

DZHIELANI NZHELE HEZWI: Fhindulani mbudziso dzo vhudziswaho dzi no bva kha mafhungo a bugu e na newa, MBUDZISO 3.1 na MBUDZISO 3.2.

3.1 TSHIBVELEDZWA TSHA E

(Khoniferentsini ya vhoramafhungo. Hu vbonala murangaphanda wa lihora la Lushaka De Wit)

DE WIT:	<i>(Vha mbo takuwa)</i> Vhahashu, namusi ri ni divhadza zwauri ri khou bva tshothe kha muvhuso wa mbuelano ya lushaka, une wa vha muvhuso wo rangwaho phanda nga lihora la Madimokirati. <i>(Hu pfala phosho na mihuvho)</i>	5
MUTHU ZWAVE 1:	Ngani zwino? Tsha kale-kale?	
DE WIT:	Ri khou litsha u shuma kha muvhuso hoyu nga nthani ha uri ndayotewa yo rwelwaho tari mulovha, i khou amba uri i do fhelisa muvhuso wa mbuelano kha khetho dzi daho. Zwino riṅe ro vhona zwi khwiṅe u tutshela khabinethe heyi uri ri fhate lihora lashu u itela u lugisela khetho dza matshelo. <i>(Ha pfala phosho)</i>	10 15
MUTHU ZWAVE 2:	Tshete! Kha ri pfe!	
DE WIT:	Riṅe ri khou tama madimokirati vha tshi vhusa nga vhothe, vha do kona u vha na vhudifhinduleli kha zwithu zwothe. Ro vhona uri mihumbulo ine ra i tahisa avha vhavhusi na riṅe a vha i tangedzi, re ndi khwiṅe u bva khazwo. Tshinwe hafhu, riṅe a ri khou bva hafha kha khabinethe ri na muya wa u thutha, riṅe ro diimisela u fhata.	20
MUTHU ZWAVE 3:	Iyo 'swart gevaar'?	25

DE WIT:	Zwo raloho ro zwi kaidza. Azwi tsha do dovha zwa bvelela.
RAMAFHUNGO:	Ndi tshini tshine lihora la lushaka la di ita?
DE WIT:	Rine arali ra nga dzhia shango, nndwa dza KwaZulu-Natal dzi do fhela fheli. Vhugvehenga nahone ri do vhufhelisa. Rine ri na vhutala ha vhudi ha u kona u dzima mulilo wa bulayo. 30

- 3.1.1 Bulani fhethu hune mafhungo aya a khou bvelela hone. (1)
- 3.1.2 Ndi mahoro afhio ane a khou fhambana mafhungoni e na vhala? (2)
- 3.1.3 Vhuimo ha De Wit ndi vhufhio kha lihora line a vha khalo? Tikedzani. (2)
- 3.1.4 Muaneva mupikisi ndi nnyi kha dirama iyi? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 3.1.5 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo nekedzwaho.
- Mafhungo e na vhala a wela kha tshipida tsha ...
- A khudano.
B u gonya ha mafhungo.
C thasululo.
D fhethuvhupo. (1)
- 3.1.6 Ndi ngani u bva ha vhatshu vha De Wit kha muvhuso wa mbuelano zwi tshi khou takadza vhatsheshelesi? (2)
- 3.1.7 Mihumbulo ya vhatshena i khou tangedzea phalamenndeni nga vharema? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 3.1.8 Ni a tendelana naa na muhumbulo wa De Wit wa u fhelisa nndwa na vhugvehenga? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 3.1.9 Inwi ni vhona u sa pfana ha mahoro zwi tshi disa mvelaphanda shangoni naa? Tikedzani phindulo yaṅu nga mbuno THARU. (3)

NA

3.2 TSHIBVELEDZWA TSHA F

MUNNA:	Nṅe ndi ima na muhulisei Vho-De Wit. A thi vhoni ri tshi kha ḍi vha na mulomo kha khabinethe heyi yo rangwaho phanda nga Madimokirati. Khwiṅe kha ri bve ri sasaladze hoyu muvhuso wa Madimokirati ri nnda ha khabinethe.	
DE WIT:	Khelo fhungo!	5
COETZEE:	Vhanna, polotiki ya u sasaladza muvhuso na u khwikhwidzela gariki murahu yo fhelelwa nga mushumo. Naa khezwi ri sa omeleli muvhuso wonoyo ra u tikedza nga hune ra nga kona? Vhathu ri songo hangwa hune ra bva hone. Mvelaphanda ndi nge riṅe Maneshinala ra tumba ntha nga mulayo washu wa khethekanyo nga lukanda.	10
DE WIT:	Minista Coetzee, nṅee ndevhe.	
COETZEE:	Ndo thetshelesa.	
DE WIT:	Riṅe ri khou bva muvhusoni hoyu ri na muya wa u fhaṭa. U tikedza hashu muvhuso wa Madimokirati zwi ḍo ri sia riṅe ri si tsheena mushumo u pfalaho. Nahone arali ra sa bva kha uno muvhuso ndi hone u fa ha Lihoro la lushaka!	15
COETZEE:	U bva hashu kha muvhuso wa mbuelano, ndi u laṭedza vhaḷa vha vha ri voutela.	
DE WIT:	Na khathihi. U bva hashu kha khabinethe zwi ḍo ri nea tshifhinga tsha u khwaṭhisa lufhafha lwa lihoro lashu. Zwi dovha hafhu zwa ri konisa u vhona na u vhonevhone ha muvhuso wa madimokirati. Vhonai, zwa zwino ri ngomu muvhusoni hoyu, a ri koni na u hanedza zwiṅwe zwiḡa zwi sa ri fushi kha ndayotewa. Ra vha vha u hanedza ri milwa nga dzivoutu, vhunga vhaisa havhaḷa phalamenndeni ndi vhone fhedzi.	20 25
COETZEE:	Aredi, ri ḍo vhona. Hone ri khou khakha nga maanda. Nṅe a thi vhoni hu na zwine ra khou khakha khazwo lini.	

- 3.2.1 Minista mafhungoni aya ndi nnyi? (1)
- 3.2.2 Bulani dzina la murangaphanda wa lihoro la Maneshinala. (1)
- 3.2.3 Ndi kha zwifhio zwine munna a ri u ima na De Wit? (2)
- 3.2.4 Ndi vha lihoro lifhio vhane vha nga takalela muhumbulo wa u bva ha vhatshena phalamenndeni? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 3.2.5 Vhambedzani zwine De Wit na Coetzee vha fhambana ngazwo. (2)

- 3.2.6 Khudano buguni iyi yo vhangwa nga mini? (2)
- 3.2.7 Talutshedzani muhumbulo muhulwane we wa ita uri vha lihora la Lushaka vha dibvise kha muvhuso wa mbuelano kha iyi dirama. (2)
- 3.2.8 Sumbedzani masiandaitwa e a bveledzwa nga uyo mutangano wo fariwaho. (2)
- 3.2.9 Ni a tendelana naa na muhumbulo wa maneshinala wa u bva kha muvhuso wa mbuelano? (2)
- 3.2.10 Arali no vha ni shaka la Coetzee, no vha ni tshi do muletshedza zwifhio no sedza tsheo ya u dzula kha muvhuso wa mbuelano. Tikedzani phindulo yanu. (2)

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 35

KHETHEKANYO YA C: NGANEAPFUFHI

Kha khethekanyo iyi, mbudziso dzo vhudziswa dzi tshi bva kha NGANEAPFUFHI dzi tevhelaho:

- 'AI! NDI MINI?' – LL Mafenya
- 'WO MU NONELA' – LL Mafenya

MBUDZISO 4: ZWA VHUTSHILO – NA Milubi na LL Mafenya

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha nganeapfufhi MBILI dze na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo ya^u vhu do langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

DZHIELANI NZHELE HEZWI: Fhindulani mbudziso dzo vhudziswaho dzi no bva kha mafhungo a bugu e na newa, MBUDZISO 4.1 na MBUDZISO 4.2.

4.1 'AI! NDI MINI?' – LL Mafenya

TSHIBVELEDZWA TSHA G

'A thi fhelekedzwi nga muthu.'

'A zwiho hezwo, ndi a ni fhelekedza Sofi. Ndi hone ni tshi do vhona uri ndi kona hani u fhelekedza,' Ndi Mangalani.

Nga itshi tshifhinga Vho Mathada vho vha vha tshi khou kumedza. Avhaathu a sedza Vho Mathada hafhu, a tshi vhona dzi tshi khou lela 5 a vhudza hoyu Mangalani uri ene u khou pfa a si khou takala hezwi a tshi khou amba na Sofi. A tshi isa phanda a vho amba na nga tshikhuwa a ri '*I am becoming jealous.*'

Mangalani u pfa izwo a tou funa zwone. A thoma u isa tshanda tshawe kha tshirumbi tsha Avhaathu. Tshikete tsha Avhaathu tsho vha tshi na 10 piliti, tsho vulea nga hafha phanda. Vha no zwi divha vha ri ndi tshikete tsha 'vula'. Tsho vha tsho vulea lune zwirumbi zwa hoyu Avhaathu wa wana zwo sala nda.

Tshanda tsha Mangalani tsho ri tshi tshi khou di ya tshi tshi ya. Avhaathu a vho vhonala a tshi vho sokou poidza poidza ma^o. Mu^uwe 15 nga fha^a a pfa^a a tshi tou ambela fhasi a tshi ri 'Vhafunzi ndi vha mulovha,vha namusi ndi matarelwa.'

Kale hu si lini, Mangalani a vhonala a tshi khou hevhedzana na Avhaathu.

Zwenezwo Avhaathu taku! Nga murahu Mangalani na ene taku! Vho Salani vha sala vho fara thaha. 20

Vho-Mathada vha tshi ri papara vha wana Avhaathu haho. Vha livhalivha vha tshi khou noliedza maṭo.

- 4.1.1 Ndi nnyi we a vha a songo takala mafhungoni aya? (1)
- 4.1.2 Kha mafhungo are afho nṭha ndi nnyi we a vha a tshi khou kumedza? (1)
- 4.1.3 No vhala mafhungo aya, nyito ye Mangalani a ita kha Avhaathu ndi ifhio? (2)
- 4.1.4 Mafhungo e na vhala a ṭana tshipida tshifhio tsha puloto? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 4.1.5 Muaneva dendele wa nganeapfufhi iyi ndi nnyi? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 4.1.6 Ndi ngani Avhaathu o amba maipfi aya: '*I am becoming jealous.*' (2)
- 4.1.7 Mulutanyi kha nganeapfufhi iyi ndi nnyi? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)
- 4.1.8 Thasululo ya nganeapfufhi iyi yo bveledzwa zwavhudi naa? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 4.1.9 No sedza vhudifari ha Mangalani kha nganeapfufhi iyi, inwi ni vhona o tea u vha mufunzi? Tikedzani phindulo yaṅu. (3)

NA

4.2 'WO MU NONELA' – LL Mafenya

TSHIBVELEDZWA TSHA H

O ri o no wana yawe rumu a livha-ha kha ila ye a vhudzwa. Sa izwi i vhusiku ha vhaloi u na vhuṭanzi uri u ḍo wana vho no vhuya rumuni. O ri u khokhonya a zwipfa. Nga murahu ndi hoyu Freddy a tshi ḍa hafha vothini. O tou kanyela thaula kha khundu. Ene o humbula uri ndi havha vha no ḍisa zwiliwa dzirumuni sa izwi ho vha hu si kale o vha itela founu, nga u ḍivha uri vha tsini na u vala. 5

A tshi vula o tshuwa lwe a thamutshela murahu. A si u elelwa ula musi we a toda u ya vhadzimuni. O mbo di dzhena ngomu Humbulani. Thathani wawe o edela ntha ha mmbete hu si na tshe a ambara. A tshi todou vuwa, Humbulani a mu hanisa.	10
'Hai Thathani ni songo didina nga u vuwa. Nne a tho ngo da u dzula lini. Ndo da u vhona hezwi zwire hafha. Na zwinu ndo zwi vhona ndi kha di humela hayani.' O ralo a tshi khou foda zwinepe nga heyi khamera yawe ye a fara.	
'Khotsi a Funi kha vha mpfarele. A thi tsha ...'	15
Heli fhungo na u li fhedzisa ha ngo li fhedzisa. O mbo di mudzhenelela Humbulani.	
'Ni songo difhedzela mare Thathani. Ndo livhuwa nga maanda u fhulufhedzea hanu. Ni do wana mulaedza u tshi bva kha muimeleli wanga. Ri do tangana kotho.' O ri u amba a mbo di bva a vala na vothi. Ho fhela tshikhala afha rumuni ho no sokou hwii ...	20

- 4.2.1 U ya nga mafhungo a re afho ntha ndi nnyi we a vula munango? (1)
- 4.2.2 Bulani tshifhinga tshe mafhungo aya a bvelela ngatsho. (2)
- 4.2.3 Mafhungo e na vhala a tana tshipida tshifhio tsha puloto? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 4.2.4 Ndi tshini tsho tutuwedzaho Humbulani u dalela Thathani a songo amba? (2)
- 4.2.5 Thathani o olwa sa muanewa-de kha nganeapfufhi iyi? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 4.2.6 Thero ya nganeapfufhi iyi ndi ifhio? (2)
- 4.2.7 Muanewa mupikisi ndi nnyi kha nganeapfufhi iyi? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 4.2.8 Ni vhona thasululo ya nganeapfufhi iyi yo bveledzwa zwavhudi naa? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 4.2.9 Ndi zwifhio zwe na vha ni tshi nga ita arali no di wana ni kha vhuimo ha Humbulani? (3)

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 35

KHETHEKANYO YA D: VHURENDI**SHOTHODZO – TN Pholi na TK Mkansi**

Kha khethekanyo iyi, mbudziso dzo vhudziswa dzi tshi bva kha ZWIRENDO zwi tevhelaho:

- 'O TŪWA NAZWO' – TN PHOLI
- 'MBONZHE DZA VHUBVA' – TN PHOLI

DZHIELANI NZHELE HEZWI: Fhindulani mbudziso dzo vhudziswaho dzi no bva kha mafhungo a bugu e na űewa, MBUDZISO 5.1 na MBUDZISO 5.2.

MBUDZISO 5

- 5.1 Vhalani TSHIRENDO tshi tevhelaho nga vhusedzi uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yaűu vhu űo langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

O TŪWA NAZWO – TN Pholi

1	Khonani yo fhiwa tshifhinga,
2	Sa lupenyo ya takuwa ya zanyuka,
3	Ya űidzudzanya yo ima,
4	Ya amba uri o vha o luga,
5	Zwikamba zwa űala, manzhi a kundwa u bva.
6	Muimeleli wa mashaka a vhidzwa,
7	A űa a tshi gogodela nga mugo,
8	A bula űa uri mashaka o tűtshelwa,
9	Ho tűwa thonga yo khwathaho,
10	Vhutungu ha mela khofheni ya muambi.
11	Mushumisani a sendela,
12	A ngaria luambo lwashu,
13	Zwe a bula o ri o vha e mushumi wa biko,
14	Zwitshela na vhuluűa zwo vha zwi si zwawe.
15	Nyimbo dzo imbwa ra swika,
16	Vhulalo ha tenengedzwa zwa vhavha,
17	Fhasi mavuni ha tsitswa,
18	Mitzhemo sa ya dzimmbwa dzo dzhenelwaho ya pfala.

19	Mavu a tshi shelwa zwa nana,
20	Mme na mazwale vha wa,vhuongeloni vha hwalelwa,
21	Vhanzhi vha pfala vha tshi nuniuna,
22	Zwa lufuno na vhuthu zwe a zwi tshila.
23	O tuwa na zwawe zwothe,
24	Ro sala na zwashu rothe,
25	Shango lothe li do sia othe,
26	Fhedzi ri do tuwa na zwashu,
27	Duvha lashu li henefho kule-tsini.

- 5.1.1 Ipfi 'zwikamba' kha mutaladzi 5 lo imela mini? (1)
- 5.1.2 Figara ya muambo yo shumiswaho kha vese 2 i khou ombedzela zwifhio? (2)
- 5.1.3 Ndi tshini tshi no sumbedza uri muimeleli wa muta o vha e muthu muhulwane? (2)
- 5.1.4 Mutevhetsindo wa tshirendo itshi ndi ufhio? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 5.1.5 U ya nga mushumisani ndi afhio matshilele mavhuya e o tuwaho a vha e nao? (2)
- 5.1.6 Sumbedzani tshikimu tsha raimi tsha tshitanza 4. (2)
- 5.1.7 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo nekedzwaho:
Maipfi 'o tuwa' kha tshirendo itshi a khou amba u ...
- A ya hayani.
B lovha.
C nenga.
D shavha. (1)
- 5.1.8 No sedza tshitanza 5 ndi zwifhio ZWIVHILI zwe o tuwaho a zwi tshila kha tshirendo itshi? (2)
- 5.1.9 Talutshedzani zwine tshirendo itshi tsha khou amba ngazwo. (2)
- 5.1.10 No sedza zwine tshirendo tsha khou amba zwone, ni nga takalela zwi tshi bvelela kha shaka lanu? Tikedzani phindulo yanu. (2)

NA

- 5.2 Vhalani tshirendo tshi tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

MBONZHE DZA VHUBVA – TN Pholi

- 1 A vha mpfi na zwiliwa a thi fhiwi,
- 2 Thi todiwi na zwiambaro thi rengelwi,
- 3 Ndi a vhengwa, na nduni thi swielelwi,
- 4 Vha mmbona ndo tachelelwa vha a ntsea,
- 5 Ndo tshenuluwa na tshisibe thi natsho,
- 6 Vhananga vho onda na lwatsi ndi khwine,
- 7 Mishumo a vha mpho yo leluwaho,
- 8 Nda newa ndi a godwa, nda pfi ndi mmbwa.
- 9 Vhubva ndi vhulwadze,
- 10 Mubva ndi mulwadze,
- 11 U lwala u fhiwa na u funwa,
- 12 Zwavhudi u tou lindela ha tevheli,
- 13 Takuwa, mubva ndi iwe!
- 14 Mubva ha na nzie, dzone khoroni dzo tou pha!

- 5.2.1 Bulani mbonzhe dza vhubva MBILI dzo buliwaho afha tshirendoni. (2)
- 5.2.2 Vhana vha mubva vha vhone nga mini? (2)
- 5.2.3 U ya nga murendi u ri vhubva ndi mini? (2)
- 5.2.4 Lifurase lo talwaho nga fhasi kha vese 8 ndi figara ifhio ya muambo? (1)
- 5.2.5 Talutshedzani uri mubva ndi mini. (2)
- 5.2.6 Sumbedzani vhupfa ha tshirendo itshi. Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 5.2.7 Sumbedzani zwine vese 14 ya khou bvisela zwone khagala. (2)
- 5.2.8 Nga murahu ha u vhalala tshirendo itshi ndi zwifhio zwine na sala no guda? (2)
- 5.2.9 Inwi ni nga eletshedza mubva kha zwifhio sa musi vhubva vhu si na zwivhuya vhutshiloni? Tikedzani phindulo yanu. (2)

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA D: 35
MARAGAGUTE: 70